

УДК 343.125

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/699-701

Руслана ГІРЕНКО
студентка ННІ права
та інноваційної освіти

Таїсія ШЕВЧЕНКО
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ОСКАРЖЕННЯ ЗАТРИМАННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Один із найбільш поширених заходів у забезпеченні кримінального провадження – це вживання запобіжних заходів. Особливу увагу треба приділити тимчасовому запобіжному заходу, такому як затримання особи, оскільки у випадку застосування інших запобіжних заходів до особи, щодо якої вже визначено процесуальний статус, є більш-менш чіткі визначення у Кримінальному процесуальному кодексі України. Однак процедура здійснення оскарження затримання під час досудового розслідування викликає низку питань.

Згідно із загальним положенням, передбаченим у частині 1 статті 207 Кримінального процесуального кодексу, ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, що конкретизовані у Кримінальному процесуальному кодексі [4]. Водночас частина 2 цієї статті містить виняток, згідно з яким будь-хто має право здійснювати затримання без ухвали слідчого судді чи суду, за винятком випадків, які визначені у статтях 482 і 482-2 Кримінального процесуального кодексу: 1) під час вчинення або спроби вчинення кримінального правопорушення; 2) після скоєння злочину або під час безперервного переслідування особи, що підозрюється у його скоєнні [5].

Безпосередньо згідно з частиною 3 статті 207 Кримінального процесуального кодексу, кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (тобто особою, якій закон надає право здійснювати затримання), і проводить затримання відповідно до положень частини 2 цієї статті, зобов'язаний негайно доставити особу до уповноваженої службової особи або сповістити цю особу про факт затримання та надати інформацію про місцеперебування особи, яку підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення. Зокрема, статтею 208 КПК визначено процедуру здійснення затримання особи уповноваженою службовою особою.

Аналіз чинних положень Кримінального процесуального кодексу та практики його застосування вказує на те, що є різні шляхи використання права затриманого на перевірку законності його затримання. Наприклад, це може бути досягнуто: а) зверненням до прокурора із клопотанням або поданням заяви про перевірку законності затримання в порядку нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування (відповідно до частини 2 статті 36 КПК); б) поданням скарги на незаконне затримання під час підготовчого провадження до суду (відповідно до частини 2 статті 303 КПК); в) зверненням до слідчого судді з клопотанням або поданням заяви про визнання затримання необґрунтованим та вивільнення підозрюваного (згідно зі статтею 206 КПК) [1].

Право особи, яка затримана під підозрою у скоєнні злочину, на оскарження свого затримання в судовому порядку забезпечено ч. 4 ст. 29 Конституції України. Відповідно до цього положення, кожен затриманий має право у будь-який момент оскаржити своє затримання [3]. Також це право гарантується п. 4 ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Згідно з цією конвенцією, кожна особа, яка перебуває під вартою чи арештом, має право ініціювати провадження, під час якого суд, без непотрібних зволікань, визначає законність затримання й ухвалює рішення про звільнення, якщо затримання є неправомірним [2].

Розглядаючи право затриманої особи на перевірку законності затримання прокурором під час досудового розслідування, важливо врахувати, що відповідно до пункту 4 статті 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, питання про законність затримання повинно вирішуватися судом. Це унеможливує прокурора ухвалити

рішення щодо законності затримання, як це чітко визначено в КЗПЛ.

Водночас варто зазначити, що чинне законодавство не встановлює конкретного порядку оскарження затримання під час досудового розслідування, що призводить до різниці в судовій практиці. Аналіз чинного законодавства в контексті практики застосування правозахисників свідчить, що оскарження затримання ефективно реалізується стороною захисту у вигляді клопотання (заяви) до слідчого судді відповідно до статті 206 Кримінального процесуального кодексу України. Ця стаття визначає загальні обов'язки судді стосовно захисту прав людини та представляє сучасний кримінально-процесуальний інструмент для перевірки законності затримання в досудовому розслідуванні.

Навіть при тому, що положення статті 206 Кримінального процесуального кодексу України сформульовані достатньо чітко, на практиці слідчі судді нечасто користуються ними, фактично залишаючи їх «неробочими». Ці норми передбачають активну ініціативну діяльність слідчих суддів, спрямовану на захист прав особи, яка незаконно позбавлена волі, або такої, що зазнала насильства під час затримання або утримання під вартою.

Часто відбувається так, що слідчі судді відмовляють у задоволенні скарги сторони захисту на визнання затримання незаконним, аргументуючи це наявністю законної підстави для тримання особи під вартою. Навпаки, якщо застосовують запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, відмовляють у задоволенні скарги на незаконне затримання, пояснюючи, що слідчий суддя розглядає питання про дотримання прав особи, яка перебуває під вартою, та не має повноважень розглядати щодо особи, яка не перебуває під вартою [5].

Відповідно до змісту частини 1 статті 303 Кримінального процесуального кодексу України, незаконне затримання не підлягає оскарженню під час досудового розслідування. Однак у рамках правової держави така ситуація є неприпустимою, і сторона захисту повинна мати можливість поставити питання про перевірку законності затримання перед слідчим суддею. На практиці засобом подолання цієї законодавчої прогалини є ініціювання стороною захисту перевірки законності затримання шляхом подання клопотання (скарги, заяви) відповідно до статті 206 КПК України. Ця скарга може бути розглянута як в окремому судовому засіданні, так і безпосередньо під час розгляду слідчим суддею клопотань слідчого чи прокурора про застосування запобіжного заходу до підозрюваного. З аналізу судової практики випливає, що слідчі судді часто відмовляють у відкритті провадження за скаргами на незаконні затримання, оскільки вони не є предметом оскарження на стадії досудового розслідування [6].

У мотивувальній частині ухвали слідчий суддя Луцького міськрайонного суду Волинської області вказав, що «рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які підлягають оскарженню на досудовому етапі, конкретно визначено статтею 303 Кримінального процесуального кодексу України. Оскарження дій слідчого, пов'язаних із затриманням особи, не є передбаченим у цій нормі. Ініціатор скарги посилається на положення статті 206 КПК України у своїй скарзі, яка визначає загальні обов'язки слідчого судді щодо захисту прав людини, аргументуючи незаконність затримання підозрюваного Особа_2. Згідно зі статтею 206 КПК України, ця норма належить до випадків, коли органи державної влади чи службова особа, яка тримає особу під вартою, роблять це без відповідних законних підстав (судового рішення, протоколу затримання, вироку суду тощо). Таким чином, посилення скажника на статтю 206 КПК України не впливає на підстави розгляду скарги на дії слідчого в рамках статті 303 КПК України» [7].

Проте важливо зазначити неточність такого підходу, оскільки це фактично обмежує особу у праві оскаржити своє затримання на етапі досудового розслідування. Незважаючи на це, стаття 29 Конституції України гарантує право затриманої особи в будь-який момент оскаржити своє затримання перед судом. Відхилення від цього права сторони захисту на етапі досудового розслідування може призвести до обмеження ефективного захисту права на свободу та особисту недоторканність затриманої особи. Отже, треба визнати правомірною практику суддів, які розглядають скарги сторони захисту на незаконне затримання особи відповідно до статті 206 Кримінального процесуального кодексу України.

Більшість скарг на незаконне затримання переглядаються одразу у судовому засіданні або протягом першого дня після їх подання, незважаючи на відсутність конкретного терміну для цього у КПК України. Зокрема, судді керуються міжнародним стандартом щодо швидкого встановлення законності затримання «без зволікання», щоб забезпечити ефективний захист права особи на свободу та особисту недоторканність [6]. Однак часто виникають ситуації, коли затримана особа спочатку подає скаргу, а потім відмовляється від

її розгляду.

Узагальнюючи щодо проблем оскарження затримання під час досудового розслідування, можна визначити, що відсутність чіткого порядку оскарження в цій стадії кримінального процесу створює правові прогалини та ризики для порушення прав затриманих осіб. З огляду на вищезазначені аспекти, механізм оскарження незаконного затримання у кримінальному провадженні повинен бути чітким і досконалим, що дозволить своєчасно здійснювати захист фундаментального конституційного права особи на свободу та особисту недоторканність.

1. Винокуров О. Оскарження незаконного затримання: проблеми теорії та практики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 20.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Тищенко О. І. Проблеми оскарження затримання під час досудового розслідування. *Тенденції і перспективи розвитку інститутів права та держави* : зб. матеріалів Міжнар. юрид. науково-практ. конф. : Західноукраїнська народна республіка – П'ємонт українського державотворення : матеріали I Всеукр. наук. читань пам'яті акад. С. Дністрянського (19 квіт. 2018 р.) www.LegalActivity.com.ua / Міжнар. юрид. наук.-практ. Інтернет-конф. "Актуальна юриспруденція". – Київ, 2018. С. 123–125.
6. Тищенко О. Оскарження затримання у кримінальному провадженні: теоретичний та практичний аспект. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 50–55.
7. Ухвала Луцького міськрайонного суду Волинської області від 15.06.2017 у справі № 161/9356/17. Дата звернення: 04.03.2024.

УДК 343.98

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/701-702

Даніела ГОЛУБЄВА

курсантка ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ

Розслідування незаконної діяльності у сфері трансплантації є багатогранною та складною діяльністю відповідних суб'єктів. Підвищення ефективності їх запобігання визначається необхідністю вжиття низки заходів, серед яких може бути виділено запровадження універсальної заборони протиправних маніпуляцій із донорським матеріалом та викласти ст. 143 КК України в такій редакції: «Стаття 143. Незаконна діяльність, пов'язана з трансплантацією» [1], яка містить такі поправки:

1. Порушення встановлених законом правил одержання та (або) обігу донорського матеріалу людини – карається позбавленням волі на строк від 3 до 5 років із позбавленням права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю на той самий строк або без такого.

2. Порушення встановлених законом правил одержання та (або) обігу донорського матеріалу людини, вчинені шляхом примушування, обману, використання будь-якої залежності або безпорадного стану людини, – караються позбавленням волі на строк від 5 до